

یادداشت

پایان عصر اسد

صابر گلعبری

کارشناس روابط بین الملل

گروه‌های مخالف در سوریه در یازدهمین روز حمله برق‌آسای خود وارد دمشق شدند و سقوط نظام اسد را اعلام کردند. پایان حکومت خاندان اسد در حالی‌با چنین حمله‌ای سریع رقم می‌خورد که در اوج جنگ داخلی سوریه نیز چنین اتفاقی نیفتاد و همین هم به سه عامل باز می‌گردد؛ نخست اینکه اراده‌ای منطقه‌ای و بین‌المللی و چه بسا عمل‌آم‌های برای تغییر در سوریه و برچیدن این حکومت شکل گرفت و عامل دوم اینکه خود نظام سوریه از داخل پوسیده بود و تنها ظاهر طیف‌های مختلف با اتحاد و لوموقت، قدرت قابل توجهی پیدا کردند که با همراهی دو عامل اول کار را تمام کرد. واقعیت هم این است که نظام اسد در سوریه عملاً همان زمانی‌به پایان رسید که کشورش چند باره شد و به مجمع الجزایری برای تقسیم نفوذ نظامی بازیگران شرق و غرب و به خونین‌ترین ایستگاه «بهار عربی» مبدل شد. شکی در این نیست که کشورها و قدرت‌های خارجی حسب منافع و نیازهای خود همواره در دیگر کشورها دخالت و حتی توطئه‌چینی می‌کنند؛ اما آنچه محمل و بستر دخالت را فراهم می‌کند شکافی است که بنسب‌ساز آن انباشت اشتباهات و فجایع مدیریتی نظام‌های حاکم است و همین خود زمینه‌ساز مداخله‌ها و توطئه‌های خارجی می‌شود. در عراق نیز همین اتفاق افتاد. پایان نظام اسد در دو سطح داخلی و منطقه‌ای واحد معانی تغییر و تحول است؛ اما در سطح داخلی باید دید که سقوط آن سرنوشتی متفاوت را برای ملت سوریه رقم می‌زند یا اینکه صرفاً عصر حکمرانی خاندان اسد مانند دیگر همتایان مستبد خود در منطقه و جهان پایان خواهد یافت؛ یا اینکه تغییری به معنای واقعی کلمه در جهت خواست تاریخی ملت برای رسیدن به دموکراسی و آزادی رخ می‌دهد. فعلاً برای قضاوت زوداست، اما کشوری که بیش از یک دهه درگیر جنگ داخلی بوده و گروه‌های متفذ مسلحی در آن ظهور کرده و جامعه به نوعی نظامی‌زده شده، بعید است که به این زودی رنگ آزادی واقعی و دموکراسی به خود ببیند. به هر حال، حال که معارضان سوری به هر شکلی دشمن مشترک خود را از مسیر برداشته‌اند، چه بسا در مسیر پایه‌گذاری نظام جدید دچار تشتت شوند و دست به اسلحه علیه یکدیگر بزنند. اما در عین حال نیز نشانه‌های امیدوارکننده‌ای برای سوری‌ها بروز پیدا کرده که کشور بعد از اسد دوره‌ای دیگر از جنگ داخلی نشود. از جمله اینکه در اقدامی «معتادار» توافق است که نخست‌وزیر نظام سابق همچنان به کار خود ادامه دهد تا خلا قدرت ایجاد نشود و انتقال آن و شکل‌گیری نظام جدید به آسانی رخ دهد. اما در سطح منطقه‌ای نیز سقوط نظام سوریه در جبهه‌بندی‌های منطقه‌ای له یا علیه بازیگران مطرح تأثیر خاص خود را بر جا خواهد گذاشت. فعلاً که پیروزی مخالفان در سوریه ترکیه را در صدر بازیگران بازی ساز در این کشور نشانده است و همین هم وزنه ژئوپلیتیک ترکیه را سنگین‌تر می‌کند؛ کما اینکه برگ برنده مهمی به دست اردوغان و حزب حاکم در مناسبات داخلی قدرت در مقابل مخالفان می‌دهد؛ به ویژه که موقعیت آک پارتی و اردوغان در سال‌های اخیر سست شده بود که در انتخابات اخیر شهرداری هاننگاس یافت. یکی از دلایل مهم افت شدید آرای حزب حاکم ترکیه، پیامدهای بحران سوریه از جمله مسأله آوارگان بود؛ اما حالا بازگشت این آوارگان و تبدیل شدن ترکیه به مهم‌ترین بازیگر سپهر سیاست کشور عرب همسایه می‌تواند جایگاه اردوغان و حزبش را بهبود بخشد. کما اینکه پیروزی اسلامگرایان با طیف‌های مختلف سلفی و اخوانی آن می‌تواند دوباره جان تازه‌ای به این جریان در سطح منطقه خاورمیانه و شمال آفریقافس از شکست‌های پیاپی با انقلاب‌های معکوس بدهد، اما دوام آوردن این جان گرفتن بستگی به میزان موفقیت و شکست همتای سوری آن‌ها در تقسیم سوریه پسا اسد دارد. در این باره اما دیگری داخلی میان گروه‌های مسلح و تبدیل شدن سوریه به لیبی یا سوریه دیگر نیز می‌تواند وضعیت و فرسایشی و بحرانی برای جریان اسلام‌گرایی سنی رقم زند و رفته‌رفته از تأثیرات منطقه‌ای تغییر در سوریه بر آن‌ها بکاهد و سوریه به ایستگاهی برای جهش دوباره آن‌ها تبدیل نشود. با سقوط نظام سوریه به احتمال زیاد پلان ترکیه مخالفان مسلح را در آینده نزدیک به جنگ علیه امتداد منطقه‌ای قابل توجهی هدایت کند که اخیراً با عقب‌نشینی‌های ارتش سوریه بر ۴۰ درصد جغرافیای این کشور سیطره پیدا کرده است. همچنین بعید نیست که آنکارا عزم خود را این بار با قدرت نوپای شکل گرفته برای ایجاد منطقه حائل در امتداد مرز به اجرا بگذارد. در کل، تحولات داخلی سوریه امتداد منطقه‌ای قابل توجهی می‌تواند داشته باشد و باید دید که تغییر در سوریه چه تأثیری می‌تواند بر سیاست داخلی و خارجی کشورها در منطقه بگذارد. بعید نیست که در سپهر سیاست عراق نیز تحولاتی له یا علیه نفوذ بازیگران خارجی تأثیرگذار رخ دهد.

کوتاه

قانون حجاب و عفاف اجرائی می‌شود

عضو کمیسیون فرهنگی مجلس تاکید کرد: قانون عفاف و حجاب به تایید شورای نگهبان رسیده و آماده اجراست و تا پایان آذرماه امسال، ابلاغ و اجرائی خواهد شد. حجت‌الاسلام اسماعیل سیاوشی با اشاره به اهمیت قانون حجاب و عفاف و اجرائی آن گفت: مجلس شورای اسلامی با همکاری بهترین کارشناسان و متخصصان، بیش از ۷۰۰ ساعت روی این قانون کار کرده است تا به صورت جامع و کامل تدوین شود. وی افزود: پس از بررسی‌های دقیق و کارشناسی، این قانون به تایید شورای نگهبان رسیده و آماده اجراست و اکنون این قانون باید به‌طور رسمی توسط دولت ابلاغ شود و آن‌شاء... تا پایان ماه آذر ابلاغ و اجرائی خواهد شد. سیاوشی اظهار داشت: هیچ مشکلی برای اجرای این قانون وجود ندارد و همه مراحل قانونی آن به درستی طی شده است و برخی از رسانه‌ها به اشتباه یا به عمد برداشت نادرستی از تأخیر اجرای قانون داشتند که در واقع این تأخیر مربوط به گذشته بوده و نه زمان حال.

ابراهیم فیاض در گفت وگوبا «آرمان ملی»:

بحران در سوریه به کشورهای دیگر خاورمیانه هم سرایت خواهد کرد

احتمال دارد بنیادگرایان به اردن و عراق هم حمله کنند

نظر می‌رسد هر چهار کشور مذکور روند متفاوتی را نسبت به اتفاقات رخ داده در پیش خواهند گرفت. پیچیدگی و وضعیت در شرایطی بیشتر خواهد شد که در هفته‌های آینده دونالد ترامپ نیز کار خود را به صورت رسمی در کاخ سفید آغاز خواهد کرد. ترامپی که تاکنون برنامه‌های آینده خود را افشا نکرده و مشخص نیست در مقابل تحولات خاورمیانه که این روزها سریع‌تر از هر زمانی رخ می‌دهد چه رویکردی در پیش خواهد گرفت. «آرمان ملی» برای تحلیل و بررسی این وضعیت با دکتر ابراهیم فیاض استاد جامعه‌شناسی دانشگاه تهران گفت‌وگو کرده که در ادامه می‌خوانید.

آرمان ملی - احسان انصاری: سقوط یک شبه دولت بشار اسد همه معادلات خاورمیانه را به هم ریخته است. این موضوع را به راحتی می‌توان از نحوه موضع‌گیری رهبران کشورهای مختلف مشاهده کرد. برخی تلاش می‌کنند با علم به بحران عمیق در خاورمیانه شرایط را عادی جلوه بدهند و در مقابل برخی به هراس افتاده‌اند که مبادا پیامدهای درگیری داخلی در سوریه به کشورهای دیگر نیز سرایت و معادلات را پیچیده‌تر از گذشته کند. در چنین شرایطی است که نقش بازیگران مهم خاورمیانه مانند ایران، ترکیه، روسیه و عربستان بیشتر به چشم خواهد آمد. این در حالی است که

مهم‌ترین دلایل و پیامدهای سقوط دولت بشار اسد در سوریه چه بود؟

هوش مصنوعی در تغییرات اجتماعی در دنیای امروز نقش مهمی پیدا کرده و به همین دلیل من معتقدم این وضعیت در سوریه نیز وجود داشته است. آنچه در سوریه اتفاق افتاد در واقع وضعیت تراژیکی بود که برای بشار اسد به وجود آمد که در نهایت به سقوط دولت وی منجر شد. من سقوط دولت اسد در سوریه را آغاز سلسله بحران‌های آینده در این کشور می‌دانم و معتقدم گروه‌های بنیادگرایبی که موفق شدند دولت اسد را ساقط کنند پس از مدتی به هم درگیری می‌شوند و این کشور در آینده با بحران‌های عمیق‌تری مواجه خواهد شد. از سوی دیگر به دلیل اینکه گروه‌های بنیادگرایبی که در سوریه به قدرت رسیدند دیدگاه فرامرزی دارند این احتمال وجود دارد که پس از درگیری‌هایی که با هم پیدا می‌کنند این درگیری را به سمت کشورهای دیگر خاورمیانه مانند اردن، عراق، عربستان و حتی ترکیه نیز بکشانند. در واقع آنچه در شرایط کنونی در خاورمیانه رخ داده نوعی دوگانگی بین بنیادگرایی و سرمایه‌داری است که در کشورهای خاورمیانه وجود دارد. نکته مهمی که در این زمینه وجود دارد این است که چین از دولت بشار اسد حمایت اقتصادی می‌کرد و نباید نقش این کشور را نیز در معادلات آینده در نظر نگرفت. این در حالی است که احتمال اینکه ترکیه نیز وارد بحران شود زیاد است. در شرایط کنونی احتمال اتحاد علوی‌های سوریه و علوی‌های ترکیه وجود دارد.

در چنین شرایطی خاورمیانه با چه چالش‌های جدی مواجه خواهد شد؟

آنچه می‌توان درباره چشم‌انداز آینده ترسیم کرد این است که فاندائمنتالیسم سنی که به نوعی پان عربیسم نیز آغشته است قدرتمند می‌شود اما پان عربیسم به دلیل اینکه فرقه‌های زیادی در آن وجود دارد و با هم اتحاد ندارند، در نهایت شکست خواهد خورد. اتفاق مهمی که رخ داده این است که کشورهای مانند ایران، روسیه و چین به دلیل سقوط اسد هوش مصنوعی را بیشتر جدی می‌گیرند و خود را آماده مراحل بعدی می‌کنند. در این بین حتی کشورهایی مانند عربستان و مصر نیز ممکن است با چالش مواجه شوند. از سوی دیگر نوعی فاندائمنتالیسم اسرائیلی نیز وجود دارد که در مقابل اتنولوژیکال‌های قرار دارند که به دنبال همزیستی مسالمت‌آمیز به فلسطینی‌ها هستند.

ترکیه از وضعیت اقتصادی مناسبی برخوردار نیست و در این زمینه با چالش‌های جدی مواجه است. به همین دلیل نیز من معتقدم بسوریه در نهایت به باتلاق ترکیه تبدیل خواهد شد

اسد را تحمل کرد تا زمینه‌های حمایت لجستیک از حزب... لبنان فراهم باشد، اما بشار اسد در سال‌ها و ماه‌های اخیر تلاش می‌کرد از ایران فاصله بگیرد.

چرا اسد از ایران فاصله گرفت؟

اسد از ایران فاصله گرفت و به سمت امارات متمایل شد تا به این وسیله بتواند کشور خود را بازسازی کند. این وضعیت باعث ناامیدی ایران و حتی روسیه از دولت اسد شد. کار حتی به جایی رسیده بود که این اواخر برخی در سوریه می‌گفتند دشمنی اسرائیل با سوریه به دلیل همراهی اسد با ایران است و باید ایرانی‌ها را از سوریه بیرون کرد. اسد این رویکرد را در پیش گرفت و روسیه هم حمایت کرد. روسیه از این رویکرد حمایت می‌کرد تا خود به قدرت مطلق در سوریه تبدیل شود و رقیبی به نام ایران در این کشور نداشته باشد. به همین دلیل بود که پس از سقوط دولت اسد گمانه‌زنی‌های متعددی درباره احتمال معامله روسیه بر سر سوریه مطرح شد. همه این اتفاقات در حالی رخ می‌دهد که در هفته‌های آینده دونالد ترامپ به صورت رسمی به عنوان رئیس جمهور آمریکا کار خود را آغاز خواهد کرد. چین نیز خود را از ماجرا دور نگه داشته و دلیل آن نیز این است که قدرت اقتصادی این کشور در حال اوج گرفتن است و رهبران این کشور نمی‌خواهند این روند متوقف شود. چین کمک‌های اقتصادی زیادی به سوریه می‌کرد اما با سقوط بشار اسد دیگر بولی به سوریه نمی‌دهد و خود را از ماجرا خارج می‌کند.

با توجه به شرایط موجود احتمال اینکه حکومت آینده در سوریه یک حکومت سکولار باشد بیشتر است یا یک حکومت رادیکال اسلام‌گرا؟

بدون تردید احتمال شکل‌گیری یک حکومت سکولار در سوریه بیشتر خواهد بود. گروه‌های مخالف اسد که قدرت را در سوریه به دست گرفته‌اند دیر یا زود با هم درگیر می‌شوند و این درگیری‌ها به بحران‌های بزرگ اجتماعی و سیاسی منجر خواهد شد و حتی برخی کشورها ناچار می‌شوند علیه گروه حاکم در سوریه اقدام تو به آنها حمله نظامی کنند. این احتمال نیز قوی است که درگیری‌های داخلی سوریه ادامه پیدا کند و پس از مدتی از طریق اردن و غرب عراق به سمت عربستان کشیده شود و این کشور را نیز دچار بحران کند. در واقع گروه‌هایی که امروز به جای دولت اسد در سوریه قرار دارند قربانیان آینده خواهند بود و اغلب آنها در جنگ‌های درون گروهی کشته خواهند شد.

این اواخر برخی در سوریه می‌گفتند دشمنی اسرائیل با سوریه به دلیل همراهی اسد با ایران است و باید ایرانی‌ها را از سوریه بیرون کرد. اسد این رویکرد را در پیش گرفت و روسیه هم حمایت کرد

معیشت و برنامه‌های دولت

دلیل و موجب موجعی است برای درجه بندی شهروندان؟ ادعا و نظراتی مانند: آنان که ناراضی‌اند می‌توانند جمع کرده به دیار دیگر هجرت کنند فرینده‌ای برحاکم بودن نظریه درجه‌بندی شهروندان نیست؟ اصل ۴۳ قانون اساسی مقرر می‌کند: برای تأمین استقلال اقتصادی جامعه و رشده کن کردن فقر و... اقتصاد جمهوری اسلامی ایران بر اساس ضوابط ذیل استوار می‌باشد و در ادامه به، بهداشت، درمان، آموزش، شغل، تولید، تنظیم ساعت کار به نوعی که هر فرد علاوه بر اشتغال وقت کافی برای خودسازی معنوی و سیاسی و اجتماعی داشته باشد، اشاره کرده است. در یک فضای منصفانه این پرسش قابل طرح است که چند درصد از مردم منطبق بر بند ۳ اصل ۴۳

بر عهده دولت به معنای اخص آن یعنی قوه مجریه است. با این وصف ضمانت اجرای اعمال اصل ۱۱۳ قانون اساسی که دولت را مسئول اجرا و اعمال اصول مربوط به حقوق ملت دانسته چیست؟ چنانچه رئیس‌جمهور در دوره تصدی خویش برخلاف مفاد استقلال اقتصادی جامعه و رفناز کرد طریق عملی الزام وی به پاسخگویی بنا بر اصل ۲۲ که مقرر می‌کند وی در برابر رهبر انقلاب، قوه مقننه و ملت مکلف به پاسخگویی است، چیست؟ آیا چنانچه همان شهروندی که با حضور در انتخابات وفاداری و پایبندی‌اش را به سیاست‌های کلی نظام اعلام داشته، حق دارد در مواجهه با قصور دولتمردان، معترض شده، حقوق خویش را مطالبه کند؟ آیا این اعتراض مدنی

تلنگر

رقابت آنکارا و مسکو در خفا تحولات هشدار آمیز برای ایران

سقوط سریع حلب این تصور را تقویت کرد که بقای دولت به حمایت ایران و روسیه بستگی داشت. تاپیش از سقوط دمشق، سوریه ظاهراً اعتبار خود را در میان کشورهایبی که به دنبال عادی سازی روابط هستند،- مانند کشورهای عربی خلیج فارس - از دست داد. با این حال گروهی بر این باورند که سوریه در نهایت از حمایت بازیگرانی چون امارات و اردن که از چشم‌انداز قدرت گرفتن رادیکال‌ها در سوریه می‌ترسند، برخوردار خواهد شد، گزاره‌ای که محقق‌نشد. برای تحریرالشام، موفقیت نظامی روایت غالب را تغییر می‌دهد. این گروه دیگر نیرویی نیست که در گوشه‌ای از سوریه پنهان شده باشد و جهان خارج به آن توجهی نداشته باشد. این واقعیت که تحریرالشام- گروهی که توسط سازمان ملل، ایالات متحده، اتحادیه اروپا و ترکیه به عنوان یک سازمان تروریستی شناخته شده- بر دمشق حکومت می‌کند، امروز تغییر کرده است. هرچند تحریرالشام با یک چالش واقعی روبه‌رو خواهد شد. با توجه به وسعت سوریه و تنوع جمعیت این منطقه، حکومت بر آن نمی‌تواند این‌ه‌ای از نحوه اداره ادلب باشد.

رویارویی آنکارا و مسکو

جنگ در اوکراین هرگونه اقدام برای تأمین مجدد از طریق دریا را پیچیده می‌کرد، زیرا ترکیه مانع از عبور کشتی‌های جنگی روسیه از تنگه بسفر و داردانل می‌شد. در چنین شرایطی مسکو و آنکارا نیز ممکن است درگیر اختلاف‌های جدی شوند. اگر همان‌طور که رسانه‌های روسی نشان می‌دهند، روسیه به این نتیجه برسد که ترکیه کنار شورشیان قرار گرفته، ممکن است به دنبال حمله به عمق مناطق تحت کنترل شورشیان باشد تا موج جدیدی از پناهجویان را که به سمت مرز ترکیه می‌روند، بازتعریف کند. در مورد ترکیه، باید گفت که آنکارا از تحقق چنین سناریویی هراس دارد و از همین رو این ادعا مطرح است که ترکیه بیشتر با آغاز شورش تحریرالشام موافق نبود. مقامات ترکیه می‌گویند که تحریرالشام به آنکارا پیام داده که به افزایش حملات نیروهای طرفدار دولت رادابلی پاسخ خواهد داد. آنها همچنین می‌گویند آنکارا این موضوع را با روسیه و ایران در میان گذاشته است. اما هیچ کدام تمایلی برای حمایت از نیروهای طرفدار دولت نداشتند. با این حال، اگر آنکارا می‌دانست که ممکن است حمله شورشیان در میان باشد، به نظر نمی‌رسد که صراحتاً رویکردش در این کارزار را روشن می‌کرد. به باور ناظران احتمالاً آنکارا نمی‌توانست دستاوردهای سریع مخالفان را پیش‌بینی کند. علاوه بر این، آنکارا ممکن است امیدوار باشد که کنترل گسترده شورشیان بر شمال می‌تواند فرصت‌هایی را برای بازگرداندن پناهجویان سوری ایجاد کند.

سوی تهران و حزب...

به ادعای ناظران تحولات سوریه برای تهران هشدار آمیز است. عباس عراقچی، وزیر امور خارجه ایران، در گفت‌وگو با همتای سوری خود در حالی که نیروهای شورشی حلب را در اختیار داشتند، این حمله را بخشی از توطئه آمریکا و اسرائیل توصیف کرد. او متعهد شد که تهران از متحدی که برای بقایش تلاش کرده، حمایت خواهد کرد. جمهوری اسلامی ایران تنها مشتاق حفظ دولت سوریه، - یکی از متحدانش- بود، بلکه برای حفظ مجرای انتقال کمک‌های خود به حزب... نیاز به این مسیر ارتباطی داشت. در شرایط کنونی که دمشق در اختیار مخالفان است، پلن تهران در ابراهام راید در رستور معادلات امنیتی خاورمیانه بررسی کرد. برای حزب... پیامدهای تحولات اخیر سوریه محدود است. این گروه همچنان به حرکت با اسرائیل متمرکز است و پیش از این بیشتر اعضای خود را از شمال غرب سوریه خارج کرده است. اما اگر مسیرهای لجستیکی این گروه در معرض تهدید قرار گیرد و در ازمدت عملیاتش را با چالش‌هایی مواجه شود، ممکن است به میدان سوریه وارد شود. این بازیگر با همکاری نزدیک با ایران دنبال معکوس کردن وضعیت است. در نهایت، به نظر می‌رسد که واشنگتن ترجیح می‌دهد در حاشیه بماند. این بازیگر نگران تحولاتی است که می‌تواند موجب رنج غیرنظامیان و بی‌ثباتی منطقه‌ای شود. با این حال، ایالات متحده در خاورمیانه علاوه بر سوریه اولویت‌های دیگری هم دارد. همان‌طور که یک مقام آمریکایی خاطرنشان کرد، «آنچه در حال رخ دادن است مربوط به ما نیست.» علاوه بر این، به رغم مخالفت طولانی مدت آمریکا با دولت سوریه و مشارکت قبلی‌اش در حمایت از گروه‌های شورشی در طول جنگ داخلی سوریه، دولت بایدن نسبت به تحریرالشام که همچنان یک گروه تروریستی تعیین شده توسط ایالات متحده است، محتاط است. به این ترتیب، دولت بایدن باور ندارد که گزینه‌های سیاسی آشکاری برای پیشبرد منافع خود دارد و ایالات متحده با آنکارا در مورد خطوط احتمالی درگیری بین گروه‌های شورشی مورد حمایت ترکیه و نیروهای دموکراتیک سوری در ارتباط بوده که می‌تواند ترتیبات طولانی مدت مورد حمایت ایالات متحده در شمال شرق سوریه را برهم بزند. پیشرویی‌های بیشتر نیروهای تحت حمایت ترکیه علیه نیروهای دموکراتیک سوری می‌تواند زمینه‌ساز مشارکت فعال‌تر واشنگتن شود.

علاوه بر داشتن شغل مناسب فرصتی برای خودسازی معنوی اجتماعی یا سیاسی و... دارند؟ طی چهار دهه گذشته چند درصد

از این اهدا ف توسط دولت‌های وقت به منصفه ظهور رسیده و عملیاتی شده؟ چند درصد از مردم دارای شغل مناسب یا چند درصد مردم توان تأمین مایحتاج اولیه خویش را دارند؟ کدامیک از دولت‌ها بنا بر اصول قانون اساسی راجع به موضوعات اقتصادی مانند وضعیت معیشت مردم یا بی‌ثباتی بازار و عدم امنیت اقتصادی شهروندان پاسخگو بوده‌اند؟ امار ارائه شده راجع به خط فقر و تفاوت فاحش طبقات مختلف جامعه در بهره‌مندی از حقوق ابتدایی که سبب تعریف جدیدی از فاصله طبقاتی شده تا چه میزان به عملکرد دولت‌های گذشته مرتبط است؟ آیا اعمال دولت‌های گذشته سبب تقویت نظریه درجه‌بندی شهروندان در جامعه ایرانی نبوده است؟